

ks. Henryk Paprocki
Uniwersytet w Białymstoku

PRAWOSŁAWNE ROZUMIENIE ZWIĄZKU EUCHARYSTII Z KOŚCIOŁEM

Zadaniem Kościoła jest aktualizowanie dla nas czynu zbawienia, dokonanego przez Chrystusa. Kościół jest więc tam, gdzie działa misterium zbawienia, gdzie biskup mocą władzy apostołskiej sprawuje Eucharystię, memoriał dzieła zbawienia¹. Paweł Apostoł mówi o Kościele jako o „pełni” (gr. *pleroma*) Chrystusa (por. Ef 7,23). W Eucharystii wierni stają się Ciałem Chrystusa. Dlatego też Eucharystia jest misterium Kościoła, tajemnicą zgromadzenia i wspólnoty (gr. *mysterion synakseos, mysterion koinonias*). O tę jedność modlił się Chrystus: „Aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojcze, we mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili jedno w Nas” (J 17,21). Eucharystia sprawia, że wszyscy stajemy się jednym duchem i jednym sercem (por. Dz 4,32). Jedność Kościoła realizuje się w Eucharystii i dlatego Eucharystia jest misterium katolicyzacji, pokoju i miłości, *misterium pacis et unitatis nostrae* (bł. Augustyn). Jak w modlitwie Eucharystii skierowanej do Ojca przez zstąpienie Ducha Świętego chleb i wino stają się Ciałem i Krwią Chrystusa,

¹ P. EVDOKIMOV, *Prawosławie*, tłum. J. KLINGER, Warszawa 1985, s. 161; por. K.CH. FELMY, *Współczesna teologia prawosławna*, tłum. H. Paprocki, Białystok 2005, s. 224-228.

tak i Kościół jest w stworzeniu obrazem Trójcy Świętej. Wspólnota eucharystyczna jest pełnią i szczytem jedności kościelnej².

Eucharystia jest okazaniem Kościoła jako nowego eonu, zadatkim królestwa. Kto nie uczestniczy w Eucharystii, sam siebie wyłącza z Kościoła³. Między Kościołem a Eucharystią istnieje ścisły i wewnętrzny wzajemny związek. To Eucharystia jest fundamentem Kościoła i wyraża jego istotę. Kościół przez Eucharystię jest sakramentem wspólnoty (gr. *koinonia*) i zjednoczenia (gr. *synaxis*). W Kościele antynomia między potęgą Boga a wolną wolą człowieka zostaje rozwiązana przez ich „współdziałanie” (gr. *synergeia*). Eucharystia jest tego obrazem. W niej więc Kościół staje się rzeczywiście Kościołem Boga w Chrystusie. Obecność Chrystusa wśród wiernych sprawia, że stają się oni Ciałem Chrystusa⁴.

W teologii prawosławnej w ostatnich latach nowego wymiaru nabrała eklezjologia eucharystyczna, rozwijana zwłaszcza przez o. Mikołaja Afanasiewa (zm. w 1966 roku), eklezjologia właściwa wczesnemu Kościołowi, pismom św. Hipolita Rzymskiego, św. Ignacego Antiocheńskiego, św. Cypriana z Kartaginy. Po św. Cyprianie, zwłaszcza w tradycji rzymskiej, zaczęła dominować eklezjologia typu uniwersalistycznego. W przeciwieństwie do niej eklezjologia eucharystyczna umieszcza okazanie pełni Kościoła w Eucharystii, sakramencie zgromadzenia, celebrowanym przez biskupa⁵.

Ta pierwotna eklezjologia ma związek z Eucharystią, jak świadczą o tym listy Pawła Apostoła, adresowane do poszczególnych Kościołów lokalnych: „Do Kościoła Bożego w Koryncie” (gr. *Te ekklesia tou Theou te en Korintho*, 1 Kor 1,2), „Do Kościoła Tesaloniczan” (1 Tes 1,1), „Do wszystkich [...], którzy mieszkają w Rzymie” (gr. *pasis tois en Rome*, Rz 1,7).

² G. FLOROWSKI, *Jewcharistija i sobornost'*, „Put” 5 (1929), z. 19, s. 7-9.

³ J. MEYENDORFF, *Jak prawosławni rozumieją Eucharystię*, „Concilium”, 2-3 (1966-1967), s. 162.

⁴ J. KLINGER, *O istocie Prawosławia. Wybór pism*, wybór i opracowanie M. KLINGER, H. PAPROCKI, Warszawa 1983, s. 111-114; por. J.M.R. TILLARD, *Chair de l'Église, chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion*, Paris 1992.

⁵ B. BOBRINSKOY, *L'Eucharistie – plénitude de l'Église*, w: *Intercommunion. Les chrétiens s'interrogent. Eucharistie – Unité*, Tour 1969, s. 16-17.

Sformułowania te mają charakter geograficzny. Kościół lokalny jest częścią Kościoła powszechnego i reprezentuje Kościół Boży. Kościół Boży identyfikuje się z Kościołem lokalnym i w myśl eklezjologii Pawła Apostoła chrześcijanie w Koryncie są Kościołem Bożym⁶. Identyfikacja Kościoła lokalnego z Kościołem Bożym dokonuje się na zasadzie Ciała Chrystusa: „Wy przeto jesteście Ciałem Chrystusa” (gr. *soma Christou*, 1 Kor 12,27) oraz „To jest Ciało moje” (gr. *touto mou estin to soma*, 1 Kor 11,24). W tym wypadku użycie terminu „ciało” (gr. *soma*) staje się znaczące. Ciało Chrystusa jest Ciałem eucharystycznym, przeto Kościół jest Ciałem Chrystusa w swym aspekcie eucharystycznym. Kościół jest zawsze jeden i doskonały, ponieważ jest Ciałem Chrystusa, którego nie można podzielić. Koncepcja Kościoła jako Ciała Chrystusa nie jest spekulacją teologiczną, ale eucharystyczną percepcją Kościoła⁷. Ta absolutna jedność dokonuje się dzięki Eucharystii, która jednoczy wszystkich bez względu na pochodzenie, narodowość i wszystkich włącza w Chrystusa (Ga 3,28). Członkowie Kościoła lokalnego tworzą Ciało Chrystusa i to właśnie jest aspekt eucharystyczny Kościoła. Doktryna św. Pawła głosząca, że Kościół jest Boży w Chrystusie (gr. *ekklesia tou Theou en Christo*, 1 Tes 2,14; Ga 1,22; Flp 1,1), zakłada zarazem społeczność. Samo słowo *ekklesia* oznacza zgromadzenie, przede wszystkim zgromadzenie eucharystyczne. Kościół jest wspólnotą eucharystyczną. Wielość Kościołów lokalnych nie oznacza podziału Kościoła na części, podobnie jak wielość zgromadzeń eucharystycznych nie rozbija jedności Eucharystii w czasie i w przestrzeni, ale zawsze na wszystkich zgromadzeniach eucharystycznych celebrowana jest ciągle ta sama Eucharystia (1 Kor 10,17). Eucharystyczne określenie Kościoła mówi więc, że jedność Kościoła Bożego wyraża się w jedności Kościoła lokalnego, którego jedność okazuje się w zgromadzeniu eucharystycznym, gdzie wszyscy razem na jednym miejscu (gr. *epi to auto*, Dz 2,47) tworzą Ciało Chrystusa. Nie oznacza to jednak pomniejszania eklezjologii uniwersalnej. Na zaproszenie papieża Aniceta biskup Smyrny Polikarp cele-

⁶ M. AFANASJEW, *L'Église de Dieu dans le Christ*, „La Pensée Orthodoxe” 13 (1968), s. 3-5.

⁷ Tamże, s. 11.

brował z nim Eucharystię⁸. Właśnie wspólna Eucharystia reprezentantów ortodoksyjnych Kościołów lokalnych jest realizacją uniwersalnego zgromadzenia eucharystycznego Kościoła⁹. Kościół w rzeczywistości empirycznej istnieje tylko jako lokalny, a centrum jego życia jest zgromadzenie eucharystyczne. Eucharystia jest fundamentem Kościoła lokalnego, a przez to jego jednością z innymi Kościołami. Zgromadzenie eucharystyczne jest zawsze konkretne i jest wyjawieniem Kościoła lokalnego, który jest Kościołem Bożym w Chrystusie. Eklezjologia eucharystyczna o. Afanasjewa, która jest *de facto* powrotem do świadomości Kościoła pierwszych wieków, podkreśla centralne miejsce Eucharystii w życiu Kościoła jako wspólnoty i misterium¹⁰.

Eucharystia jest wspólnotą świętych, wspólnotą całego Kościoła, co jest antycypacją królestwa Bożego. Dlatego Liturgia eucharystyczna jest okazaniem królestwa, o czym świadczy fakt, że rozpoczyna się od trynitarnego błogosławieństwa królestwa: „Błogosławione królestwo Ojca i Syna, i Świętego Ducha”¹¹. Wezwanie to wskazuje, że Eucharystia jest początkiem królestwa Bożego, jest jego ikoną, dzięki paruzji Chrystusa¹². Cały Kościół bierze bowiem udział w celebracji Eucharystii: *Christus totus, caput et corpus*, według wyrażenia bł. Augustyna¹³. Prośby Liturgii Świętej obejmują cały świat, który już otrzymał Boże błogosławieństwo. Każda osoba zostaje ukonstytuowana w jednym Ciele Chrystusa, okazując jedność Kościoła. Eucharystia jest więc ontologicznym objawieniem o Chrystusie i o Kościele¹⁴. Nie jest to jednak odrzucenie świata, ale zaakceptowanie realnej obecności królestwa¹⁵. Z tego powodu Eucharystia jest możliwa tylko w Kościele, a Kościół

⁸ EUZEBIUSZ Z CEZAREI, *Historia kościelna*, 5, 24. 17, tłum. A. Lisiecki, Poznań 1924, s. 242.

⁹ G. WAGNER, *Les canons comme témoignage sur l'Église*, „La Pensée Orthodoxe” 13 (1968), s. 112.

¹⁰ J. M. R. TILLARD, *Église d'Églises. Leclésiologie de communion*, Paris 1987, s. 14-76.

¹¹ B. BOBRINSKOY, *Leucharistie...*, dz. cyt., s. 37.

¹² J. M. R. TILLARD, *Église d'Églises...*, dz. cyt., s. 76-92.

¹³ BŁ. AUGUSTYN, *In Evangelium Ioannis*, 38, PL 35, 1622.

¹⁴ G. FLOROWSKI, *Jewcharistija...*, dz. cyt., s. 9-12.

¹⁵ J. KLINGER, *O istocie Prawosławia...*, dz. cyt., s. 112.

jest przede wszystkim zgromadzeniem eucharystycznym. Eklezjologia eucharystyczna oznacza więc zjednoczenie w Ciele Chrystusa, pełnia Ciała jest dana w Eucharystii. Ostatnia Wieczerza ustanowiła Kościół przez antycypację, której dopełnienie nastąpiło w Pięćdziesiątnicy. Cały Chrystus jest w Eucharystii i każda wspólnota kościelna jest integralnym Ciałem Chrystusa. Kościół jest Ciałem Chrystusa, zjednoczonym w Eucharystii¹⁶. Ponieważ jeden jest chleb, stajemy się jednym Ciałem (por. 1 Kor 10,17). W tym kontekście nowego znaczenia nabierają słowa „poza Kościołem nie ma zbawienia” (łac. *extra Ecclesia nulla salus*), wskazując na eucharystyczny aspekt Kościoła. Słowa „bliskie jest królestwo” (Mt 4,17) można rozpatrywać w perspektywie zstąpienia Ducha Świętego, a wtedy bliskość zapowiedzianego królestwa wyraża Eucharystia¹⁷. Z tego powodu jest ona sercem Kościoła i tajemnicą jego jedności. Mówią o tym wszystkie anafory, np.:

Jak to wino pochodzące ze świętej latorośli Dawida
i ta woda z Baranka nieskalanego,
zmieszane stają się jednym misterium,
tak zbierz powszechny Kościół Jezusa Chrystusa¹⁸.

Eucharystia jest sakramentem całego Kościoła. W Kościele prawosławnym nie wolno celebrować bez ludu, gdyż Kościół jest wspólnotą wszystkich. Tekst epiklezy świadczy, że misterium Eucharystii dokonuje się dzięki modlitwie całego Kościoła: „Jeszcze przynosimy Tobie tę duchową i bezkrwawą służbę, i prosimy Cię, i modlimy się, i błagamy...”¹⁹.

Wszystkie sakramenty spełniane są przez modlitwę Kościoła. Funkcja kapłańska jest funkcją całego Ciała Kościoła: „Kto sprawuje Eucharystię, jest tylko sługą łaski. Nie wnosi on tu nic od siebie [...] łaska

¹⁶ P. EVDOKIMOV, *Prawosławie...*, dz. cyt., s. 166, 170, 201-207.

¹⁷ J. KLINGER, *O istocie Prawosławia...*, dz. cyt., s. 249-250.

¹⁸ *Anafora z Dêr-Balyzeh*, w: *Wieczerza Mistyczna. Anafory eucharystyczne chrześcijańskiego Wschodu*, wybór i tłum. H. Paprocki, Warszawa 1988, s. 83.

¹⁹ *Boska Liturgia świętego ojca naszego Jana Chryzostoma*, Warszawa 2001, s. 81.

czyni wszystko. Kapłan jest jedynie sługą i samą tę funkcję otrzymuje dzięki łasce, nie pełni jej na własny rachunek²⁰. Prośba do Ducha Świętego, by zstąpił „na nas i na leżące tutaj dary”, znaczy, że Duch Święty działa przez cały Kościół, którego biskup lub prezbiter jest tylko przewodnikiem. Przez biskupa lub prezbitera modli się cały Kościół i ta modlitwa jest skuteczna, ponieważ Duch Święty utożsamia się z Kościołem. Biskup jest wyrazem jedności Kościoła, więc on głównie sprawuje sakrament, ale to znaczy, że sakrament sprawuje cały Kościół. Biskup w Kościele wschodnim jest przede wszystkim obrazem Chrystusa w misterium eucharystycznym: „Ty, Panie, uczynź tego człowieka, który ogłoszony został sługą łaski biskupiej, Twoim naśladowcą...”²¹. Cały jednak Kościół jest Ciałem Chrystusa, a zmartwychwstały Chrystus rzeczywiście przebywa w swoim Kościele. Biskup wskazuje na Chrystusa, gdy w inny sposób Chrystus nie jest widoczny (np. nosi omoforion wtedy, gdy Chrystus nie jest podczas Liturgii bezpośrednio obecny w słowie i w Eucharystii), lecz biskup nie działa *in persona Christi*, lecz raczej *in potentia Spiritus Sancti*. Kapłaństwo nie jest matką wszystkich sakramentów, ponieważ wynikają one z Eucharystii. Biskup świadczy, ale świadectwo nie jest ważniejsze od tego, o czym się świadczy. Kościół jest prasakramentem i sprawuje każdy sakrament, gdyż sam jest Eucharystią²². Władza biskupa wypływa z przewodniczenia Eucharystii. Komunia tworzy jedność członków Kościoła i przez Komunię realizuje się nasz udział w Kościele. Dlatego też tragiczne w dziejach Kościoła stało się stopniowe odejście od praktyki częstej Komunii. Święty Bazyli Wielki zachęcał do przyjmowania Eucharystii cztery razy w tygodniu: „w dzień Pański, w czwartek, piątek i sobotę, jak również w dni inne, jeśli przypada na nie obchód pamięci jakiegoś świętego”²³, podczas gdy św. Jan Chryzostom nakazywał przyjęcie Eucha-

²⁰ ŚW. MIKOŁAJ KABASILAS, *Sacrae liturgiae expositio*, PG 150, 46; por. J. MEYENDORFF, *Teologia bizantyjska. Historia i doktryna*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1984, s. 264.

²¹ J. MEYENDORFF, *Teologia bizantyjska...*, dz. cyt., s. 268.

²² P. EVDOKIMOV, *Prawosławie...*, dz. cyt., s. 339.

²³ ŚW. BAZYLI WIELKI, *List 93, Do Patrycjuszki Cezarej*, w: *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, Warszawa 1972, s. 132.

rystii przynajmniej raz w roku²⁴. Już w V wieku konieczne okazało się przygotowanie przed Eucharystią oraz nakaz przyjmowania Komunii. Sobór lokalny w Agde w 506 roku postanowił, że żaden członek Kościoła nie może się uważać za chrześcijanina, jeżeli nie przyjmuje Komunii w święta Bożego Narodzenia, Paschy i Pięćdziesiątnicy. Tenże sobór nakazał również, aby wierni pozostawali w świątyni do końca Liturgii i nie odchodzili bez błogosławieństwa²⁵.

Ścisły związek Eucharystii i Kościoła tłumaczy niechęć prawosławia do praktyki interkomunii. Gdyby możliwa była interkomunia, to tkwiąc w podziałach, uznawalibyśmy je bluźnierczo za możliwe²⁶. Jest bowiem jeden Chrystus, jeden Kościół i jedna Eucharystia²⁷.

Chrystus uczynił sakrament swego Ciała. Sam był widzialny poprzez swoje Ciało i dlatego Ciało ludzkie nosi w sobie godność znaku Bożej miłości i Bożej prawdy. Kościół jako Ciało Chrystusa ma przygotować świat do finalnej przemiany, która dokona się przez sąd. Krzyż jest sądem nad sądami, a ponieważ Eucharystia jest anamnezą krzyża, jest sądem i zwycięstwem nad mocami ciemności. Eucharystia ma jeszcze jeden aspekt. Każdy, kto ją przyjmuje, czyni to „na odpuszczenie grzechów i na życie wieczne”²⁸. Uczestniczymy w Eucharystii, nie tracąc swojej osobowości i wolności. Łaska i wolność nie wykluczają się wzajemnie, lecz są od siebie uzależnione, gdyż jest to wolność przez dobrowolne uczestnictwo²⁹. To uczestnictwo jest natomiast rękojmią życia wiecznego. Mówi o tym epikleza syryjskiej Liturgii św. Cyryla: „Zmiłuj się nad nami, Panie, bowiem jesteśmy Twoim dziełem i obrazem Twego majestatu. Niech przyjdzie Duch Twój Święty [...]. Nas zaś uczyni czystymi i świętymi przez tę boską komunie, w wiecznym Twoim królestwie, w tym pełnym szczęścia mieszkaniu, w miejscu Twojej chwały, w kontemplacji owej światłości, w radości tych, którzy pełnią Twoją wolę, w wesołości po Twej prawicy, i we wszystkim,

²⁴ Św. JAN CHRYZOSTOM, *In Epistulam ad Hebreos homilia 17, 4*, PG 63, 131.

²⁵ J.C. ROBERTSON, *History of the Christian Church*, t. I, London 1858, s. 570.

²⁶ J. MEYENDORFF, *Jak prawosławni...*, dz. cyt., s. 164.

²⁷ J. MEYENDORFF, *Teologia bizantyjska...*, dz. cyt., s. 267.

²⁸ *Boska Liturgia...*, dz. cyt., s. 100.

²⁹ J. MEYENDORFF, *Jak prawosławni...*, dz. cyt., s. 162.

przez wszystko i ze względu na wszystko oddajemy Tobie cześć i chwałę, i Jednorodzonemu Twemu Synowi, i Duchowi Świętemu”³⁰. Eucharystia jest też umocnieniem Kościoła: „na umocnienie Twego świętego, powszechnego i apostołskiego Kościoła, który zbudowałeś na opoce wiary, aby bramy otchłani nie przemożły go”³¹. Niektóre anafory oddają przy tym szczególną cześć Syjonowi jako duchowej matce wszystkich Kościołów: „Przynosimy Tobie, Władco, to posługiwanie [...] przede wszystkim za święty i sławny Syjon, matkę wszystkich Kościołów, i za cały Twój święty, powszechny i apostołski Kościół, rozprzestrzeniony po całym świecie”³².

Eucharystia stanowi moment życia Kościoła, gdy przez Ducha Świętego *eschaton* wchodzi w historię. Kościół jest eschatologicznym ludem Bożym, realizującym się w Eucharystii. Ciało eucharystyczne Chrystusa ma znaczenie eklezjologiczne. Jest to apostołskie doświadczenie jedności i wielości³³. Święty Paweł Apostoł całkowicie identyfikuje Kościół z Eucharystią i dla niego te dwa pojęcia są nierozdzielne: „gdy razem schodzicie się jako Kościół” (1 Kor 11,18). Mówiąc o Kościele w czasach apostołskich, zawsze mówiono o zgromadzeniu eucharystycznym. „Kościół domowy” (gr. *kat’oikon ekklesia*) nie oznacza w Nowym Testamencie (Dz 2,46) rodziny chrześcijańskiej, ale to miejsce, gdzie cała wspólnota lokalna zbiera się na celebrację eucharystyczną. W tamtych czasach w każdym mieście było tylko jedno zgromadzenie eucharystyczne obejmujące cały Kościół i świadczy o tym św. Paweł Apostoł, który nigdy nie używa liczby mnogiej w odniesieniu do Kościoła w jakimś mieście³⁴. Eucharystia jest jednością wielu w jednym Chrystusie, ponieważ jako okazanie katolickości Kościoła przekracza wszelki podział, nawet płci i wieku. Równocześnie okazuje trynitarny i teocentryczny charakter Eucharystii: „Ojciec mój daje

³⁰ E. RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium collectio*, t. II, Frankfurt 1847, s. 278; A. RAES, *Anaphorae Syriacae*, t. I, cz. 3, Roma 1940, s. 345-347.

³¹ *Wieczera Mistyczna...*, dz. cyt., s. 143.

³² Tamże, s. 143.

³³ J. ZIZIOULAS, *L’eucharistie: quelques aspects bibliques*, w: *L’Eucharistie*, Paris 1970, s. 135.

³⁴ Tamże, s. 37-38.

wam prawdziwy chleb” (J 6,32). O tym chlebie zdaje się mówić Modlitwa Pańska. *Artos epiouision* zwykle tłumaczy się jako „chleb powszedni”, ale tekst grecki jest niezwykle trudny, a nie znamy oryginału aramejskiego. „Nasz chleb” ma odniesienie do początkowych słów modlitwy – „Ojczy nasz” – a słowo „chleb” znajduje wyjaśnienie w słowach Chrystusa: „Ja jestem chlebem życia” (J 6,35). Słowo *epiouios* oznacza chleb ponadnaturalny, nadprzyrodzony, który ma nadejść, gdyż tylko Eucharystia jest prawdziwym pokarmem wieczności. Dlatego też w Eucharystii Kościół działa jako kapłan świata i całej natury, gdyż ma na celu skierowanie świata ku Chrystusowi, ku temu dniu, gdy cały świat stanie się teofanią.

W Eucharystii Kościół doświadcza też swego stanu bycia „w drodze”, gdyż jest prowadzony przez Ducha Świętego przez mękę i zmartwychwstanie Chrystusa ku Paruzji. Kto teraz uczestniczy w Eucharystii, staje się „współczłonkiem Chrystusa”: „Ty, który dobrowolnie dałeś mi swoje Ciało na pokarm, ogień ten spalający niegodnych, obys nie spalił mnie, Stwórco mój, lecz wszedł w moje członki, we wszystkie stawy, we wnętrzości, w serce. Spal ciernie wszystkich moich grzechów, oczyść duszę, uświęć myśli, umocnij stawy wraz z kośćmi, uświęć pięć moich zmysłów, całego mnie przeniknij bojaźnią Twoją. Zawsze obroń, zachowaj i ochroń mnie od wszelkiego czynu i słowa zgubnego dla duszy. Oczyść, obmyj i przyozdób mnie, uczynj mnie lepszym, daj zrozumienie i oświeć mnie. Spraw, abym stał się Twoim mieszkaniem jedyne go Ducha, a nie mieszkaniem grzechu, aby przed Twym domem, przez przyjęcie Twojej komunii, jak przed ogniem uciekał ode mnie wszelki rozbójnik i wszelka namiętność...”³⁵.

Ponieważ uczestnicy Eucharystii stają się „domem Chrystusa”, jego „współczłonkami”, Kościół prawosławny nazywa Eucharystię „niebem na ziemi”. Ziemia zostaje bowiem w Eucharystii podniesiona do poziomu nieba. Słowa Apokalipsy „Oto stoję u drzwi i kołaczę” (3,20) nabierają aspektu eucharystycznego, gdyż jedynie w Eucharystii Chrystus „wchodzi” i ucztuje z tymi, którzy otwierają się na Jego obecność. Komunia tworzy jedność wszystkich z Chrystusem i otwiera bramy raj,

³⁵ *Modlitwa św. Symeona Metafrastesy, w: Boska Liturgia..., dz. cyt., s. 117-118.*

miejsce przebywania świętych. Taki sens Eucharystii wynika z epiklezy Anaforę św. Bazylego Wielkiego: „Władco Najświętszy, przeto i my, grzeszni i niegodni służyć, którym pozwalasz służyć świętemu ołtarzowi nie dla naszych zasług, gdyż nic dobrego nie uczyniliśmy na ziemi, ale z Twego miłosierdzia i Twojej litości, którą obficie na nas wylałeś, z ufnością zbliżamy się do Twego świętego ołtarza i ofiarując podobieństwa świętego Ciała i Krwi Twego Chrystusa, modlimy się do Ciebie i Ciebie przyzywamy, Święty Świętych, abyś zesłał z łaski Twojej dobroci Świętego Twego Ducha na nas i na leżące tutaj te dary, pobłogosławił je, uświęcił, i okazał chleb ten samym najdroższym Ciałem Pana i Boga, i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, a co w tym kielichu samą najdroższą Krwią Pana i Boga, i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, wylaną za życie świata. Nas natomiast wszystkich, spożywających z jednego chleba i z jednego kielicha, zjednocz razem we wspólnocie jednego Ducha Świętego, aby dla nikogo z nas przyjęcie świętego Ciała i Krwi Chrystusa Twego nie było na sąd lub potępienie, ale abyśmy znaleźli miłosierdzie i łaskę ze wszystkimi świętymi, których od wieków sobie upodobałeś, z praojcami, ojcami, patriarchami, prorokami, apostołami, ewangelistami, zwiastunami, męczennikami, wyznawcami, nauczycielami i ze wszystkimi sprawiedliwymi, którzy w wierze spoczęli”³⁶.

Cherubin z mieczem ognistym (por. Rdz 3,24) oddala się od drzewa życia, Eucharystia, centralne misterium Kościoła, które łączy nas z chórami aniołów i świętych, jest bowiem „zadatkim” nieśmiertelności. Stąd też Eucharystia stanowi Kościół, a tym samym jest jego najważniejszą „czynnością świętą”.

³⁶ *Wieczera Mistyczna...*, dz. cyt., s. 134-135.

La conception orthodoxe de relation entre l'eucharistie et l'église

Résumé

Église mise à jour événement du salut accomplie par le Christ, cela signifie l'Eucharistie comme un mémorial du salut. L'Eucharistie apparaît l'Église comme un nouvel *éon* dans la réalité de ce monde. Relation entre l'Église et l'Eucharistie est le plus important et montre l'Église comme un *cosmos* transformé. Eucharistie est le moment dans la vie de l'Église, l'eschaton entre dans l'histoire. Église dans l'Eucharistie a expérience d'être sur la route. Cette randonnée est l'anticipation de la parousie dans la mémoire de l'anamnèse et conduit à la parousie.

Ks. dr Henryk Paprocki, duchowny i teolog prawosławny; wykładowca Uniwersytetu w Białymstoku, Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie i Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie, redaktor czasopisma teologicznego „Elpis”, rzecznik prasowy Kościoła prawosławnego, członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Patrystycznych, członek Międzynarodowej Komisji ds. dziedzictwa św. Grzegorza Peradze. Autor kilkunastu książek oraz ponad 600 artykułów, recenzji, haseł encyklopedycznych i tłumaczeń.